

Tore Sager:
Communicative Planning Theory

Aldershot, Avebury 1994
 288 sidor

Strävan till ökat medborgardeltagande i fysisk planering har länge förespråkats, och en rad forskningsprojekt har följt olika planeringsprocesser där medborgare medverkat i planeringen av bostadsområden, lägenheter m. m. Ett aktuellt exempel är pågående arbeten med lokala Agenda 21 där medborgarmedverkan uppmuntras. Ett annat exempel i samma riktning är vidgning av sakägarbegreppet i fysisk planering som gjordes i Plan- och bygglagen (PBL) för att engagera fler medborgare i planeringen.

Alla intentioner, praktiska försök och rättsreformer till trots tycks ändå medborgardeltagandet inte tillfredsställa lagstiftarnas förväntningar på medborgerligt engagemang i planeringen – frågan är om lagstiftarna själva deltar som lekmän i den egna kommunens planering. Därför är det inte förvånande när det senaste kommittébetänkandet från PBL-utredningen (SOU 1994:36) argumenterar för ökat medborgardeltagande i fysisk planering. Genom förstärkt översiktsplanering och vidgad samrådskrets syftar kommittén till att engagera fler medborgare i planeringen.

Men är ökat medborgardeltagande möjligt utan att *formerna* för planeringen förändras? Vad PBL-utredningen gör är att diskutera och föreslå justeringar i de administrativa reglerna och rutinerna för medborgardeltagande. Rätten till deltagande kan naturligtvis för många vara ett nödvändigt, men inte tillräckligt villkor för deltagande.

Man kan tänka sig flera förklaringar till varför lagstiftarnas förväntningar på deltagande ännu inte tillfredsställts. En förklaring kan vara att deltagande av medborgarna uppfattas som symbolpolitik, det vill säga att de upplever att ingen hänsyn tas till deras krav och förslag och att politikerna i själva verket gör en skenmanöver med inviter till deltagande. En annan förklaring kan vara att människor anser att det är effektivare att påverka samhällsutvecklingen på andra arenor och genom andra kanaler än den fysiska planeringen erbjuder. En tredje förklaring kan vara att människor i allmänhet engagerar sig i familj, fritid m. m. och att de anser sig genom allmänna val ha lämnat mandat till politikerna att ta ansvar för och utforma planeringen.

Man kan också fråga sig om inte medborgardeltagande är en lösning som svarar på fel frågeställning. Översiktlig fysisk planering är ett arbete där en lång rad intressen ställs mot varandra, intressen kring produktion och reproduktion som griper in i så gott som samtliga samhällsområden. Är det inom någon samhällsfråga som det krävs politikens beslut, det vill säga att några har mandat och auktoritet att väga intressen mot varandra, så är det väl i dessa sammanhang. Istället för att sätta tilltro till förändrad lagstiftning är det kanske planeringsmetoder och attityder som skall förändras för att öka det medborgerliga engagemanget – men att vidga rätten till deltagande är politiskt sett enklare än att formulera problem och lösningar kring metoder och attityder. Man kan också fråga sig varför deltagandet skulle öka om, som kommittén föreslår, medborgarna kommer in tidigare i planeringsprocessen, ifall politikerna inte förmår övertyga att deltagandet ger resultat och har ett demokratiskt värde.

Inom planeringsforskningen finns ett växande intresse för kommunikationsteori, vilken erbjuder ytterligare en förklaring till det svaga medborgardeltagandet i planeringen. Denna teoretiska riktning utgår inte från att de formella förutsättningarna för planeringen i första hand behöver förändras. Med kommunikation i fokus riktas istället intresset mot formerna eller metoderna för planeringen. En nyutkommen bok med denna inriktning är *Communicative Planning Theory* av Tore Sager.

Boken vilar på en föreställning att Jürgen Habermas' teori om kommunikativt handlande kan bidra till att förnya planeringsteorin. Inte minst i planeringens besluts- och handlingsförberedande led är, eller kan planeringen vara, en arena för social interaktion och integration av intressen. Således är kommunikation en viktig del av planeringen.

För att renodla sin diskussion ställer Sager upp dikotomin mellan synoptisk och inkrementell planeringsteori. I renodlad form vilar den förra på en strängt formalistisk rationalitet, medan den senare är förankrad i en pragmatisk rationalitet. I kritiken mot den synoptiska teorin angrips dess grundförutsättningar om information, rationella val m. m. för att de i praktiken inte kan tillfredsställas. Kanske kan man säga att i detta perspektiv gör sig varken politiker eller medborgare besvär i planeringen eftersom rationella val utifrån fullständig information och klara målformuleringar inte kräver någon politisk bedömning. Ett huvudproblem med inkrementell planering å andra sidan är att den saknar egentlig riktning och öppnar sig för dem som besitter formell eller informell makt att planera.

Genom diskutera Habermas' kommunikativa teori och med referens till John Foresters arbeten erbjuder Sager ett tredje alternativ som är en bearbetning av inkrementell och kommunikativ teori. Alternativet kallar han "dialogical incrementalism" eller "critical pragmatism" och den är, som namnet avslöjar, också förankrad i inkrementalismen.

Ett motiv till att modifiera den kommunikativa teorin är att planering aldrig helt kan und-

vika konflikter och maktutövning. Inga planeringsprocesser är eller kan vara fria från makt eller tvång, menar Sager, eftersom planerare betonar respektive håller tillbaka olika aspekter och faktorer. Det innebär att Sager kan identifiera en motsättning mellan Habermas' teori och planering. Den kommunikativa teorin lovar frigörelse genom oförvanskad kommunikation medan planering mobiliserar konflikter genom att konfrontera helt eller delvis motsatta intressen. "The theoretical dilemma emerges when planners propose to educate for emancipation and personal growth through undistorted communication by inviting lay people to participate in a process which serves to mobilize bias" (s. 35). Sagers utgångspunkt är således att grundläggande motsättningar i samhället kommer att bestå, vilket innebär att Habermas' idealistiska modell inte förverkligas. Den kritiska pragmatismen erbjuder emellertid ett alternativ som står närmare Habermas' teori än dagens praxis i planeringen.

Den kritiska pragmatism som Sager förespråkar har en stark betoning på flexibilitet. Såväl själva planen som implementering av den skall vara flexibel. Med flexibilitet förstås bland annat att hålla flera alternativa lösningar på givna planeringsproblem öppna under planeringsprocessen, vilket anses nödvändigt i en kontext som förändras snabbt. Sager menar att vi kan omformulera frågan om *hur* vi skall implementera planen till det mer flexibla att fråga *vad som är möjligt* att implementera inom ramen för en specifik plan.

Flexibiliteten i planeringen kräver också att de som är inblandade i planeringen kan ändra uppfattning över tid utan att förlora prestige och integritet. En sådan inställning bland individerna har betydande likheter med det centrala i Habermas' kommunikativa teori, nämligen att individerna är orienterade mot förståelse av andras perspektiv, inte mot konkurrens och framgång för det egna synsättet. Resultatet av en planeringsmetod baserad på kritisk pragmatism skulle vara förståelse och acceptans för successiva förändringar av imple-

mentering samt att förändringarna är väl förankrade.

Sager understryker att Habermas' kommunikationsteori är en teoretisk konstruktion vilken lika lite som den synoptiska modellen kan eller kommer att kunna tillämpas i praktisk planering. "It is not even obvious that Habermasian dialogue is desirable in all public intervention ... although my analysis is grounded on the assumption that we ought to move in that direction from where we stand today" (s. 246).

Även Sagers kritiska pragmatism är ett analysinstrument, inte en praktisk och tillämpbar planeringsmetod. Han ger heller ingen vägledning i metodfrågor. Men kan exempelvis tänka

sig att en praktiserad kritisk pragmatism reducerar synen på deltagande som ren symbolpolitik och att medborgare uppfattar planering som en viktig arena för samhällspåverkan. Det vill säga att medborgarna känner att de har, kan och vill ta ett ansvar för planeringen och dess implementering. En uppgift är därför att utveckla Sagers teoretiska arbete till nya planeringsmodeller som ökar det bland lagstiftare önskvärda medborgerliga deltagandet i planeringen.

*Håkan Forsberg,
Stadsbyggnad, CTH, Göteborg*

Malena Larsvall:
Gård i stad
Gårdens delar. Samband och förändringar.
Med exempel från Lund
BFR R31:1993
Avhandling framlagd sept. 1993,
Stadsbyggnad, LTH-A

Malena Larsvalls avhandling *Gård i stad* handlar om stadens gårdar och hur dessa kan beskrivas och analyseras. Syftet är att öka förståelsen för gårdarna som rumsliga och kommunikativa system och därigenom ge möjligheter för ett mer genomtänkt handlingssätt när man ska bevara och förnya dessa. Egentligen vore *Innerstads gårdar i Lund* en mer passande titel eftersom Larsvall nästan uteslutande sysselsätter sig med dessa. Å andra sidan är ju en del iakttagelser och de av Larsvall föreslagna analysmetoderna allmängiltiga.

Avhandlingen omfattar tre huvuddelar: en historisk del där återkommande drag och förändringar hos gårdens delar beskrivs, en genomgång av hur moderna föreskrifter och modeller har berört gårdarna samt en operativ del där metoder att beskriva och analysera gårdar utvecklas och tillämpas.

En svaghet i avhandlingen är att relationen mellan de tre delarna är oklar och något outvecklad. Materialet är omfattande vilket tyder på stora ambitioner, men tyvärr har nog ambitionerna varit för stora vilket har lett till att många trådar inte knyts samman i den omfattning som hade behövts. Delarna är bättre än helheten och avhandlingen hade vunnit på en hårdare redigering. Annars är texten välskriven och i stort sett väldisponerad. På många ställen är materialet påfallande väl presenterat och illustrerat. Larsvall har alltså lyckats göra en både läsbar och läsvärd avhandling där särskilt den avslutande analysdelen har nyhetsvärde.

Larsvall är en forskande praktiker och det märks på gott och ont. På gott därför att hon har praktikerns vilja att förändra genom kunskap och hitta operativa medel för detta. På ont därför att hon är osäker på hur hon ska sortera och metodologiskt behandla sitt omfattande empiriska material.

Hon har inte heller helt lyckats hantera den omständigheten att avhandlingen bygger på olika delstudier som lagts samman. Många saker från de historiska avsnitten följs inte upp på ett tillräckligt tydligt sätt i de avslutande analyserande och operativa delarna, t. ex. vad det gäller de olika trädgårdstyperna och sekundärfunktionernas betydelse. Slutsatsernas djup och tyngd

borde rent allmänt inte ha krävt så stora textmängder. Som läsare tvingas man försöka skilja mellan väsentligt och mindre väsentligt medan man läser, vilket är en helt onödig komplikation som bara gör att man tappar koncentration och intresse.

Jag skulle inledningsvis vilja göra en mera konkret anmärkning på redigeringen. Tyvärr är Larsvall inkonsekvent när det gäller användning och rubricering av sammanfattningar. Till exempel har kap. 6 en sammanfattning, medan de likvärdiga kapitlen 3–5 saknar sådana. Varför? I kap. 9 utförs tre gårdsanalyser. I den tredje analysen har sammanfattningen fått en egen rubrik. I den andra har sammanfattningen istället getts en underrubrik. I den första saknas en sammanfattning och istället får vi en kommentar (underrubrik). Saken blir inte bättre av att innehållsförteckningen här inte gör klar skillnad mellan rubriker och underrubriker. En viss "symmetri" i redigeringen är till stor hjälp för läsaren, inte minst därför att det underlättar när man ska bläddra, gå tillbaka och jämföra.

Som enskild del är den första, den historiska, den mest problematiska. Ett historiskt perspektiv är naturligtvis nödvändigt i en studie av den här karaktären, men i Larsvalls händer behandlas det rika och ibland spännande källmaterialet på ett alltför oprofessionellt sätt. Framställningen är nästan enbart deskriptiv och viljan att problematisera materialet kunde ha varit större. Lite tillspetsat kan man säga att det hela mer blir fråga om historik än historia.

Hon behandlar vidare likvärdigt empiriskt material på helt olika grunder utan att förklara varför. I avhandlingen finns fyra historiska avsnitt, av Larsvall benämnda förändringsstudier, som behandlar gårdens olika beståndsdelar. I inledningen beskriver hon sin metod (s. 11). När hon skriver om gårdsrummet är studien kronologiskt upplagd, när det handlar om gatuhusen är angreppssättet typologiskt till sin karaktär, studien om uthusen och sekundärfunktionärerna har anknytning till etnologin och trädgårdsavsnittet har en stilhistorisk karaktär. Tidsavgränsningarna varierar på motsvarande sätt, särskilt

avseende de valda tidsperiodernas inledning. Säkert är det oklara och inkonsekventa arbets sättet med det empiriska materialet huvudförklaringen till att de historiska avsnitten inte förmår övertyga. De grundläggande frågorna Hur gör jag? och Varför gör jag det? verkar inte ha ställts i tillräckligt god tid.

Här skulle jag vilja passa på att föra upp diskussionen på en mera principiell nivå. Jag anser nämligen att kritiken ovan återfaller på stora delar av arkitekturforskningen och den handledning som ges till forskarstuderande. Är det t. ex. en bra idé att sammanlägga mer eller mindre fristående delstudier till monografier? Borde inte sammanläggningsavhandlingar istället uppvärderas? Och hur förhåller vi oss inom forskarsamhället till empiriskt material som är alltför obearbetat? Är det inte just att lära sig att problematisera och redigera ett material som är två av huvudsyftena med forskarstudier? Och hur stora källmaterial är det egentligen meningen att doktorander ska arbeta med? Har vi inte fått nog av tegelstenar och 10–15-åriga avhandlingstider och är det kanske dags att istället införa krav på kortare och mer koncentrerade avhandlingar gjorda på ett överblickbart empiriskt material? Och till sist; vad är det som gör arkitekter lämpade att skriva historia?

Om vi återgår till Larsvall så har hon förmodligen material till i alla fall två avhandlingar. Det omfattande stoffet kan dessutom på ett rätt naturligt sätt uppdelas i två tydliga delar: å ena sidan ett antal historiska förändringsstudier där särskilt de juridiska och fysiska aspekterna lyfts fram och å andra sidan en metodiskt inriktad analyserande och operativ del. En sammanläggningsavhandling skulle också ha varit en möjlig lösning i det aktuella fallet, helst kombinerat med en begränsning av källmaterialet.

Bäst av de historiska avsnitten är kap. 3, "Gårdarna och de lokala byggnadsordningarna". Larsvall visar här i en koncentrerad (ca 22 sidor) framställning hur byggnadsstadgor, lokala byggnadsordningar m. m. har styrt byggandet under mer än hundra år. Texten ägnas helt åt väsentligheter och följs upp av välgjorda illustrationer.

Enkelt, tydligt och klart. Möjligen är detta avsnitt bäst därför att det empiriska materialet här är lättast att hantera för en icke historiker, tillika arkitekt. Det handlar om fysiska förhållanden och relativt enkla samband när det gäller orsak och verkan.

Mindre lyckat är t. ex. kap. 6, "Trädgårdarna". Här översvämmas vi av obehandlad empiri. Om man ska lita till kapitelsammanfattningen (s. 186) så är syftet att berätta att man kan urskilja tre tydliga epoker när det gäller Lunds trädgårdar (Äldre trädgårdsideal, Lustträdgården och 1900-talets öppnare och grönnare gårdar). Detta kräver 37 sidor, mängder av citat och 131 noter. Och hur används egentligen den inhämtade kunskapen i de avslutande avsnitten? Trots invändningarna vill jag emellertid framhålla att framställningen inte på något sätt är poänglös. Den har onekligen läsvärde, bland annat får vi reda på en hel del om livet på gårdarna. Även när Larsvall är omständlig så saknar hon helt talang för att vara tråkig.

Kapitlen 7 och 8 utgör länken mellan de historiska avsnitten och de analyserande och operativa delarna. Det förstnämnda är en idéhistorisk essä om hur synen på gårdarna har förändrats av nya stadsbyggnadsideal. I kap. 8 beskrivs hur moderna föreskrifter, råd och lösningsmodeller har styrt bebyggelsen under de senaste årtiondena. I slutet på detta kapitel får läsaren för första och enda gången hjälp av en samlad slutsats, en sak jag gärna hade sett mer av. Här lyfter Larsvall på ett förtjänstfullt sätt fram en hel del intressanta saker t. ex. omfattande och splittade bestämmelser som delvis motverkar varandra, indirekta krav vars faktiska konsekvenser är svåra att överblicka vid praktiskt arbete, oklar ansvarsfördelning i planeringsprocessen mellan t. ex. detaljplanehanteringen och bygglovet, hur solrekommendationer och brandkrav kan motverka mer traditionella gårdslösningar och om motsättningar mellan gårdars användbarhet och behovet av friytor och skyddade uteplatser. Jag uppskattar särskilt att hon påpekar hur behovet av avskildhet nästan helt har förbisetts vid gårdsförnyelser.

Även om kap. 8 är genomarbetat och bra så är jag ändå delvis kritisk på samma grunder som jag har varit inne på tidigare. Larsvall påstår visserligen i Inledningen (s. 12, om kap. 8) att "Här diskuteras skillnader och skärningspunkter mellan aktuella bestämmelser, föreställningar och äldre gårdsprinciper". Men kapitlet som helhet, liksom den ovan relaterade slutsatsen, handlar faktiskt mer om moderna föreskrifter och modeller och deras inbördes relationer, respektive påverkan på det som byggs, än om kopplingen mellan då och nu. Trots sitt ambitiösa bakgrundsarbete så kommer Larsvall av någon märklig anledning aldrig riktigt till skott på den här punkten. Det finns tendenser här och där i texten (också i kap. 9 och 10) men jag anser att detta är en så central punkt i avhandlingen, kanske den viktigaste, att det hade krävts en större tydlighet. Helst ett eget kapitel.

Bäst i avhandlingen är enligt min mening de två avslutande kapitlen, 9 och 10. Här är det tydligare vad Larsvall är ute efter (s. 345): I dessa kapitel "...utvecklas begrepp och metoder som kan användas för att beskriva och analysera befintliga gårdar." Framställningen är koncigare och materialet är illustrerat på ett föredömligt sätt. Hon har låtit sig inspireras av Bill Hilliers rumsliga analysmetoder på ett fruktbart och, såvitt jag kan bedöma, vederhäftigt sätt. Gårdarna betraktas som rumsliga och kommunikativa system och tanken är att en ökad förståelse för dessa egenskaper kan ligga till grund för ett bättre förnyelsearbete. Hon visar också genom ett exempel (kvarteret Billegården) hur de äldre gårdarna fungerade samt hur liten förståelsen för detta var när delar av kvarteret förnyades i mitten på 80-talet. Det är helt klart i dessa två avslutande kapitel som avhandlingens innovativa och originella tankar finns.

Kopplingen till den övriga avhandlingen är något oklar, vilket delvis kan bero på att dessa studier huvudsakligen utförts 1986-88 och inom ramen för ett särskilt anslag (s. 5 och s. 12), men de fungerar alldeles utmärkt på egen hand och kan faktiskt läsas helt fristående. Eftersom de har sin bakgrund i den gjorda historiken och

kan läsas som en fortsättning på kap. 8 är det rimligt att de ligger sist i avhandlingen, även om man inte kan betrakta dem som någon slags slutsats med utgångspunkt i vad som sagts tidigare.

Jag måste emellertid erkänna att jag är något ambivalent inför att, som Larsvall gör, skissa ett alternativförslag till den bebyggelse som har uppförts i kvarteret Billegården. Hennes avsikt är (s. 336) att "för kvarteret visa att det är möjligt att utgå från äldre stadsrumsliga principer när man bygger nya hus.". Som praktiserande arkitekt klarar hon detta vilket på ett sätt stärker hennes argumentation. För min del hade emellertid hennes analys och kritik stått sig precis lika bra utan ett eget förslag. Att skissa i avhandlingar kan ge det felaktiga intrycket att det finns givna kausalsamband mellan analys och lösning eller att det rent av finns slutgiltiga lösningar när det gäller arkitektur. I själva verket är Larsvalls alternativförslag *en* lösning, med utgångspunkt från den gjorda analysen, av ett oändligt antal möjliga lösningar. Mer vetenskapligt än så är det inte.

För övrigt anser jag att alla försök att "skissa vetenskapligt" bör ifrågasättas. I grund och botten bygger de på bristande förståelse och respekt för den i grunden subjektiva och konstnärliga process som skissning innebär. Skisser i avhandlingar kan också utgöra en potentiell fara för oss forskande praktiker. Istället för att få ägna oss åt vetenskap kan vi hamna i den otack-

samma situationen att vi förväntas presentera slutgiltiga lösningar eller bistå våra praktiserande kollegor med handböcker, checklistor och paketlösningar – förenklade svar på komplexa och sammansatta frågor. Och äntligen blir vi på så sätt nyttiga! I själva verket har vi fullgjort vår vetenskapliga uppgift i och med att analysen är gjord eller metoden presenterad. Skissa kan vi göra på kontoret. Var och en måste istället lära sig att vid behov använda de vetenskapliga resultaten efter eget huvud. Den dumma frågan "ja, men hur gör man då?" saknar i sådana här sammanhang alltid enkla svar.

Det är min åsikt att det behövs forskande praktiker. Men som forskare behöver man teori och kunskap om metod oavsett vilken bakgrund och vilka syften man har. Det är högskolans uppgift att utrusta de forskarstuderande med dessa verktyg. Hade Malena Larsvall utrustats med skarpare verktyg hade denna avhandling kunnat bli betydligt bättre. Ändå vill jag hävda att Larsvall har åstadkommit en läsvärd och användbar bok. Jag vill särskilt rekommendera kapitlen 9 och 10, vilka även fungerar fristående, för dem som är intresserade av eller arbetar med gårdsförnyelser. De idéer som utvecklas här kan användas både för undervisning vid arkitekturskolorna och som praktiskt användbara metoder för yrkesverksamma.

Bertil Malmström,
Stadsbyggnad, CTH, Göteborg

Robert K. Yin:
Case Study Research
— Design and Methods

Applied Social Research Methods Series
Volume 5, Sage Publications,
California, USA 1984

In this review the author discusses Robert K. Yin's ideas about the methods, strategies and conditions of case study research.

Case study research is by far the dominating method of architectural research. Still, many

architectural researchers seem to be doing case studies because they mistakenly believe it is an easy-to-do and easy-to-learn methodology. This attitude is dangerous, since case study research is more demanding than most other scientific strategies. A readable and intelligent book on the subject of case study methodology therefore is more than welcome. It is badly needed. *Case Study Research* by Robert K. Yin is such a book.

According to Yin the basic conditions of case study research are the following:

- The case study method is the preferred strategy when causal relationships are to be estab-

lished, when multiple sources of evidence are used, and when the investigator has little or no control over events.

- The focus of the case study should be on a contemporary phenomenon within its real-life context. The relations between the research object in *focus* and its *context* therefore are of special interest to the case investigator.

- Since case study research often concentrates on factors in the context, the research work tends to become demanding and time-consuming. Therefore the number of cases to be included in a research project should be limited.

- Case study methodology might be explorative, descriptive or explanatory.

Distinctions are also made between single and multiple-case studies, between holistic (one unit of analysis) and embedded (several units of analysis) case studies. Different methods of data collection and data analysis are linked to these strategies.

- The components of a case study are (i) the case study questions (who, what, where, how, why), (ii) the case study propositions that clarify the fundamental question of what the case is, (iii) the case study unit of analysis, as related to the initial research questions, (iv) the procedural logic linking the data to the propositions, and (v) the criteria for interpreting the findings.

Yin emphasizes the importance of the *design* of the case study, defining research design as the logic that links the data to be collected and the conclusions to be made to the initial questions of a research project, that is, the way to investigate the subject matter by following a set of pre-specified principles through the following phases:

1. The initial phase of the case study, which includes the elaboration of the case study design, especially the definition of a set of questions to be answered during the study. The design should maximize the following four aspects of research quality:

- 1.1. Construct validity (establishing operational measures for the concepts being studied). Three tactics are available to increase construct

validity, says Yin, (i) the use of multiple sources of evidence, (ii) the chain of evidence, linking the questions to the collection and analysis of data, and to the final conclusions of the study, and (iii) the review of the draft case study report by the key informants.

- 1.2. Internal validity (establishing a causal relationship between the variables of the case). The tactics available to increase internal validity are Pattern-Matching, Time-series analysis, and Explanation-building.

- 1.3. External validity (establishing whether a study's findings are generalizable). This can be tested by a *replication* in other case studies. The research design then *predicts* the same results for each of the cases. If the prediction succeeds, this proves that the cases replicate the same causal relationship.

- 1.4. Reliability (establishing that the operations of a case study can be repeated, with the same results). Therefore it is important to establish a *case study protocol* and to document the procedures followed in the case by developing a *case study data base*.

2. The data collection phase. The collection of data should be done according to the following principles: (i) the use of multiple sources of evidence, (ii) the use of a case study protocol, a tool that guides the investigator during collection and analysis of data, (iii) the creation of a case study data base as an assembly of "raw" evidence, (iv) the establishment of a chain of evidence that links the research questions to the data and to the final conclusions.

3. The data analysing phase. To analyze the evidence is to examine and classify the collected data, in order to check the validity of the initial propositions of the study. For this work Yin recommends three analytic techniques, Pattern-Matching, Explanation-Building, and Time-series analysis: (i) Pattern-Matching is to compare a pattern of events found during the empirical part of the case study with a pattern that was predicted in the case design. (ii) Time-series analysis is to follow a course of logically linked events. (iii) Explanation-Building is to gradu-

ally build an explanation, using iterative methods, first to propose an explanation about some events, then to compare the empirical data with the proposition, then to revise the proposition, then to compare other details of the case against the revision, then to revise the proposition, and so on.

4. The final phase (when conclusions are made and answers to the initial research questions are given). Yin puts an emphasis on the importance of the *case study report*, which, according to him, should not be considered just a description done after the completion of the research project, but should be used as a tool of research. He therefore states the following principles of report writing: (i) the audience for the

report must be identified from the start, (ii) the compositional structure of the report should be developed as early as possible, and (iii) the report should be reviewed not only by the research community, but also by the people who have been involved in the actual case.

*

Case Study Research – Design and Methods by Robert K. Yin is a much needed book that fills an otherwise embarrassing gap in the research methodology literature.

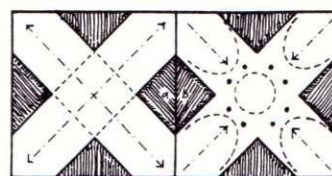
Jerker Lundequist
Schools of Architecture
Royal Institute of Technology, Stockholm

Fredrik F. Wulz:
Fasaden & stadsrummet
Stockholm 1991

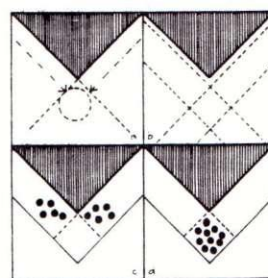
När jag började mina arkitektstudier i mitten av 1970-talet förväntade jag mig (i min enfald) att arkitektutbildningen skulle handla mycket om kompositionsteknik, proportioneringslära och annan klassisk arkitekturkunskap. Men ”de långa skäggen” som vi elever (dock inte alla) kallade en del av lärarna ansåg att det var av större vikt att skaffa förståelse om den sociala och politiska situationen i samhället och efter något år som arkitektstudenter tyckte de flesta av oss elever likadant.

Men den som söker skall finna. Efter att ha läst Fredrik Wulz’ bok *Fasaden & Stadsrummet* vet jag att det var den här typen av kunskapskälla som jag som ung arkitektelever sökte. Boken gavs ut 1991, ämnet är tidlöst och boken är fortfarande i högsta grad aktuell.

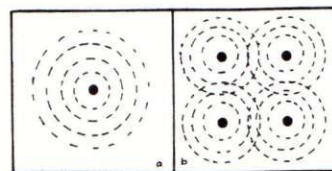
Fasaden & Stadsrummet är en analys av stadsrummets och fasadernas arkitektur. Boken inleds med en beskrivning av staden, en andra del behandlar fasaden och i en avslutande del be-

Gatukorsningens imaginära rum: a) korsningen som överlappning av två rum, b) korsningen som autonomt rum.

Hörnets imaginära rum: a) imaginära rummet som överlappning, b) imaginära rummet som överlappning, c+d) hörnets intensiva imaginärrum.

Influensområde och imaginära rum: a) kolonnens influensområde, b) fyra kolonnens influensområden som genom överlappning åstadkommer ett intensivt imaginärt rum dem emellan.

Figur 1.

skrivs olika matematiska operationer för arkitektur.

Staden beskriver Wulz främst genom geometriska analyser av dess arkitektur. Olika hörntyper, olika stadsrum, gaturum, stadens sym-

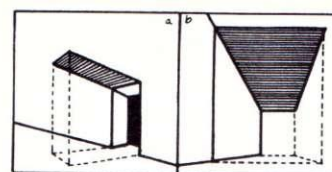
bollandskap och poetiska innebörd, dess sakrala, profana och neutrala platser m. m. analyseras och beskrivs.

De delar där Wulz är mest intressant är i analysen av stadens imaginära rum. För att uppfatta ett imaginärt rum krävs att objekten som bildar hörnstenar i rummet refererar till varandra på något vis med axlar, väggfronter eller liknande former. Det imaginära rummets konkreta täthet är mest beroende av avståndet mellan de rumsbegränsande enheterna. Det fullständigt omslutande rummet är konkret; alla andra typer av rum är mer eller mindre upplösta. Exempelvis uppstår det i ett gathörn imaginära rumsbildningar, menar Wulz. Där möts två gaturum med en komplex samverkan mellan olika rumsligheter som följd. Se figur 1.

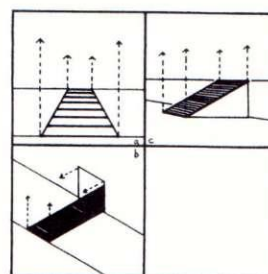
Ett annat och mer tydligt imaginärt rum är arkaden. Den är ett eget autonomt rum mellan gata och fasad men samtidigt en passage som är såväl gaturum som förrum till byggnaden. Arkaden hör konstruktivt till byggnaden men är ett sceniskt motiv som tillhör stadsrummet. Ett imaginärt rum kan skapas med hjälp av så enkla medel som ett skärmtak ovan en entré eller en matta på trottoaren framför en butik. Samma uppgift utför också takutsprånget. Med dess hjälp skapas det ett imaginärt rum mellan tak och mark. Takutsprångets storlek avgör detta rums karaktär. Se figur 2.

Med samma analytiska metod beskrivs även stadsrummets fasader.

Fasaden har en intressant dualitet då den har en relation både till gatan och byggnaden den tillhör. För Corbusier och modernisterna var ett byggnadsverk som en såpbubbla, utsidan var ett resultat av insidan. Asplund menade att vår tids arkitektoniska signum var rummets upplösning. Det invändiga rummet öppnar sig mot rummet utanför. Det arkitektoniska temat för det upplösta rummet är kontinuitet. Det slutna rummet arbetar med motsatsen. Wulz liknar en sluten byggnad vid en present som stegvis skall öppnas. Här är fasaden ingen scen för byggnadens innehåll utan den visar byggnadens betydelse och ställning i förhållande till sin omgivning.

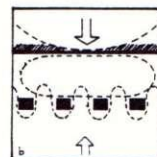
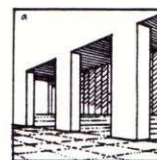

Imaginärt rum under taket: a) under skärmtaket, b) under taksprånget.

Imaginärt rum ovanför marken: a+b) ovanför markbeläggning, c) ovanför nivåskillnad.

Arkadgången.

Figur 2.

Vem är egentligen intresserad av att veta om "Svenssons kök ligger mot gatan eller gården" frågar Wulz.

Fasaden har tre idétyper. Den monolitiska fasaden betonar byggnaden som en homogen massa. Öppningarna i fasaden betonar detta. Den massiva slutenheten sätter definitivt gränsen mellan ute och inne. Fasaden som ett membran är monolitens raka motsats. Membranet är en hinna mellan interiör och exteriör. Den både syns och vill inte synas och denna konflikt kan arkitektoniskt utnyttjas. Den vill vara ett klimathölje men inte en bärande konstruktion. Membranfasadens öppenhet är en förutsättning för den öppna stadsplanen. En intressant variant av membranfasad är spegelglasfasaden. Den kan upplevas som en monolit. Men vi kan med vår intuitiva kunskap om dess tunnhet och bräcklighet förklara den som en membranfasad.

Fasaden som autonomt element berör komplicerade rumsliga förhållanden. En byggnadsställning framför en fasad – utgör den husets fasad eller utgör de båda en fasad tillsammans? Den autonoma fasaden kan vara fristående i sitt uttryck, överlagrande, den utgör en kort paus i

rummets kontinuitet. Den autonoma fasaden kan referera både till stadsrummet och byggnaden.

Wulz beskriver också de komponenter som styr utformningen av gaturummets fasader; porten, fönstret, balkongen, hörnet, sockeln, pelaren och kolonnen samt taket.

Fasadens & stadsrummets avslutande del behandlar matematiska och geometriska operationer i samband med arkitektur. Det var nog i detta ämne jag som ung arkitektstudent förväntade mig den hårdaste drillningen. Wulz beskriver den långa tradition av matematik och geometri som funnits som arbetsmetod och komplement vid skapandet av arkitektur. Wulz menar inte att detta allena skapar bra arkitektur och inleder sin beskrivning med ett citat från 1684 ur *Des proportions d'Architecture*: "Proportionernas regler finns i geometrin men såväl valet som handskandet med proportioner beror på arkitektens omdöme". Gyllene snittets matematik och geometri behandlas ingående, liksom cirkeln, kvadraten och triangeln.

Wulz avslutar sin bok med: "När allt är sagt talar formen". Han lever själv upp till detta genom att rikt illustrera sin omfångsrika text. Att i ett kort referat göra rättvisa åt boken är svårt. Den bör läsas och ses i sin helhet. Wulz katalogiserar och systematiserar det vi ser och upplever i stadsrummet. Genom denna process, menar Wulz, kan vi öppna våra sinnen och skapa nya möjligheter för den arkitektoniska gestaltningen. Varför och hur? – Jo genom att skaffa sig kunskap om staden kan arkitekten vara mer medveten och ha de rätta verktygen till hands då han skapar ny arkitektur.

Den metod Wulz använder består av tre delar. Del ett är en karakterisering av staden, del två är den självständiga och medvetne arkitektens subjektiva tolkning av staden och del tre är en beskrivning av arkitekturhistoriens lagrade kunskap om staden. Det klassiska arkitekturarvet med traditioner från Vitruvius, Palladio fram till Corbusier och Krier m. fl. är det teoretiska fundament som Wulz utgår från.

En del av mina kollegor, arkitekturforskare, har uttalat sin skepsis mot den typ av arbete som

Wulz' bok utgör. De menar att det är ett personligt tyckande och därmed ett ovetenskapligt sätt att arbeta med arkitekturteori. Jag anser att man istället bör man se Wulz' bok som ett steg mot en kunskapsmässig nivå från vilken vi mer konkret och korrekt kan diskutera det som är specifikt för arkitekturvetenskapen nämligen den formala och sociala kunskapen om rumsgestaltning. (I motsats till det politiska och sociala kunskapsområde jag nämnde inledningsvis.) En stor del av den nutida arkitekturforskningen och teoriutbildningen behandlar relationer mellan människa och rum, vilket är ett viktigt och nödvändigt arbete, men utan teoretisk och praktisk kunskap om arkitektens formala egenskaper – blir det inte då ett substanslöst vetande? Lite provocerande kan man samtidigt fråga om arkitekten kan och skall påverka så mycket mer än just det formala.

Wulz' arbete har likheter men skiljer sig på en viktig punkt gentemot den perceptionspsykologiska forskning som Sven Hesselgren och andra bedrev under 1950- och 60-talen. Wulz skriver inledningsvis "Det är inte min mening att föregripa arkitektens konstnärliga tolkning, relaterat till situationen och intention, varför kopplingen mellan de olika aspekterna överläts av läsaren". Perceptionspsykologin stannade inte vid att beskriva olika fenomen utan ville också tala om för läsaren vad som var vackert och även ibland varför.

Många arkitekter gör idag sin plikt menar Wulz, men kan det kallas arkitektur? Det saknas ofta kunskaper för en systematisk formgivning med hjälp av estetiska metoder. Många arkitekter i Sverige idag tycks tro att formen är produkt av nyttighetsfunktioner. Men formen kan, menar Wulz, undersökas på sina egna villkor.

Jag har i undervisningen på CTH-A använt mig av olika avsnitt ur Wulz' bok. Elever har analyserat fasader på äldre och nyare stadshus med Wulz' bok som utgångspunkt och kommit fram till intressanta resultat.

Styrkan och samtidigt svagheten i *Fasaden & Stadsrummet* är dess vida omfång. Fördjup-

ningar eller förtydliganden i något av allt det som Wulz berör kanske skulle ha undanröjt ett par av de frågetecken jag har som läsare. Olika påståenden som exempelvis "Det beror på att vi läser diagonalen nästan uteslutande nerifrån och upp mot toppen" skulle då kanske få sin förklaring och härledning. Även om man som läsare (ofta) håller med vore det intressant att få reda på varför.

Wulz gör det få andra arkitekturforskare och skribenter kan eller vill göra. Han försöker tränga in i och visa arkitekturens logik inom de områden vi arkitekter kan och bör behärska. Ni som är och ni som för evigt förblir studerande i arkitektur råder jag; skaffa denna bok, läs och lär.

*Ola Nylander
Formlära CTH, Göteborg*

ABSTRACTS FRÅN DOKTORSAVHANDLINGAR

**Christer Bengs:
Spekulation, plats,
tid samt tolkning**

Tampere University of Technology,
Publications 113, Tammerfors 1993

This thesis is composed of an introduction and four Appendices. The introduction deals with the concepts of "speculation", "place", "time" and "interpretation". In Appendix 1 the postwar organizing of housing provision in the Helsinki region is discussed. The study is based on extensive empirical data. In Appendices 2 and 3, place and time are discussed from the point of view of cultural history, including two aspects. On the one hand place and time are treated as altering, "given" circumstances to human action. On the other hand the historically determined meanings of these concepts are discussed. In

Appendix 4, different possibilities of using semiotic models for the interpretation of the physical environment and planning are reviewed.

Three propositions are discussed:

1. The concept of "speculation" indicates a fundamental feature of the modern man-environment relationship.

2. In the light of history, this relationship can be comprehended as a transition from a place-related to a time-centered context.

3. The meanings of the built environment and planning transcend causality. The semiotic tradition offers concepts and models for analysis, fruitful in the interpretation of environment and planning.

The empirical evidence of Appendix 1 poses reasons for proposition 1. Appendices 2 and 3 present an argumentation in support of proposition 2. Examples presented in Appendix 4 illustrate the fruitfulness of the semiotic approach and constitute proposition 3.

Nordic Architectural Research
ARCHITECTURE & CULTURE IN TRANSITION
Annual Meeting and Symposium

March 17–18 1995

Tampere University of Technology
Department of Architecture
Tuomiokirkonkatu 19, SF-33100, Tampere, Finland

Nordic researchers including visitors will submit
research and workshop papers on the following themes:

Cultural Evolution; Progress in Environmental Action; The Role of Environmental and Art Institutions in Design; Environmental Ethics; Eco-Social Reality; Sustainable Development; Emerging Architecture; New Spatial Conceptions; Hype and Virtual Reality; Renewed Position of Environmental Renovation; Progress and Protection; Collaborative Design; Human Growth and Design Education.

Under the auspices of the *Nordic Association of Architectural Research*

ACuT'95 Tarkko Oksala
Helsinki University of Technology
Otakkari 1
SF-02150 Espoo
Fax: (358-0) 4513960

Full papers due by February 15, 1995 to the address above

Proceedings: Pre-proceedings of ACuT'95 to be distributed in the symposium to the participants. Edited and selected papers published as a special issue on Environmental Culture in the *Nordic Journal of Architectural Research* (edited) during 1995.

Programme: The Programme consists of papers read in the main session and parallel workshops. Opponents will be assigned to each paper appointed. The amount and scope of workshops depends on the distribution of papers. Annual meeting of the *Nordic Association of Architectural Research* belongs to the programme as well as some social events. Preliminary programme is available by December 30, 1994.

Forum

Ebbe Hædersdal: <i>Craftsmanship and Building Materials</i>	No 3
Ingrid Appelbom Karsten: <i>Urban Rehabilitation</i>	No 3
Yuan Lin: <i>Karsten Harries' Natural Symbols and Frank Lloyd Wright's Natural Houses</i>	No 1
Magnus Rönn: <i>Industri, konst och samhälle</i>	No 3
Solveig Schulz: <i>An Exchange of Ideas and Experiences in Building Restoration</i>	No 3
Karla Werner: <i>Att skapa plats</i>	No 1

Recensioner

<i>Bebyggelsens mångfald</i> (red.: Louise Nyström) Recenserad av Ola Nylander	No 3
Jukka Järvinen: <i>Reference and Meaning in Architecture</i> . Recenserad av Marja Valtonen & Jerker Lundequist	No 1
Malena Larsvall: <i>Gård i stad</i> . Recenserad av Bertil Malmström.	No 4
Tomas Lewan: <i>Sven Ivar Lind. Arkitekt och pedagog. 1902–1980</i> Recenserad av Rasmus Wærn	No 3
Thomas A. Markus: <i>Buildings and Power</i> . Recenserad av Michael Sjöberg	No 2
Bengt Molander: <i>Kunskap i handling</i> . Recenserad av Jerker Lundequist	No 1
Maria Nordström: <i>Vårt behov av grönska</i> Recenserad av Elisabet Lundgren	No 3
Kirsi Saarikangas: <i>Model Houses for Model Families</i> . Recenserad av Christina Thunwall	No 3
Tore Sager: <i>Communicative Planning Theory</i> Recenserad av Håkan Forsberg	No 4
Lars-Henrik Ståhl: (–) <i>Den utpekande gesten</i> Recenserad av Jerker Lundequist	No 3
Glenn Sweitzer: <i>User-Adjustable Daylighting Controls for Perimeter VDU Office Workplaces</i> . Recenserad av Ingmar Öfverholm	No 1
Ulla Thydén: <i>Att skapa miljö för vård</i> . Recenserad av Maria Nordström	No 2
Brenda & Robert Vale: <i>Green Architecture</i> . Recenserad av Shokrollah Manzoor	No 1
Fredrik F. Wulz: <i>Fasaden & stadsrummet</i> . Recenserad av Ola Nylander	No 4
Ye, Min: <i>Housing Layout and Space Use</i> . Recenserad av Terttu Pakarinen	No 1
Robert K. Yin: <i>Case Study Research – Design and Methods</i> . Recenserad av Jerker Lundequist	No 4
Sven Öhman: <i>Svindlande perspektiv – en kritik av populärvetenskapen</i> . Recenserad av Jerker Lundequist	No 3

Klassikertexter

Otto Friedrich Bollnow: <i>Vara-i-rum och ha-rum</i>	No 1
Martin Heidegger: <i>Bygga bo tänka</i>	No 1
Martin Heidegger: <i>Tinget</i>	No 1

Artiklar

Thordis Arrhenius: <i>Mussolinis nya Rom</i>	No 3
Jan Bengtsson: <i>Arkitektur och fenomenologi.</i> <i>Om Norberg-Schulz' platsfenomenologi</i>	No 1
Inger Bergström: <i>Rummets kroppsspråk</i>	No 3
Magnus Bergquist: <i>Rum och kommunikation.</i> <i>Om kulturarbetares verklighetskonstruktioner</i>	No 4
Claes Caldenby: <i>Teorin i praktiken. Reflektioner kring kritikens gränser</i>	No 3
Brigitte Desrochers: <i>From Technology to Aesthetics</i>	No 4
Catharina Dyrssen: <i>Musikens mångfacetterade regelverk</i>	No 4
Eva Eriksson: <i>Om arkitekturkritik</i>	No 2
Katja Grillner: <i>Från postmodernism till kritisk regionalism</i> <i>– En längtan efter meningsbärande arkitektur?</i>	No 1
Ewamarie Herklint: <i>Museet som plats för mångfald och mänskliga möten</i>	No 4
Sharon Irish: <i>Physical Spaces and Public Life</i>	No 4
Lars Jadelius: <i>Staden, kulturlivet och dess institutioner</i>	No 3
Kari Jormakka: <i>How to Read (Anything as) Art</i>	No 2
Björn Klarqvist: <i>Ett år Arkitektur</i>	No 2
David Kolb: <i>Identity and Judgment: Five Theses and a Program</i>	No 2
Kimmo Lapintie: <i>The 'Natural History' of the City.</i> <i>The Nature of Cities and their History as Criticism</i>	No 2
Jørgen Lund: <i>Menneskelige minnesmerker</i>	No 3
Nils-Ole Lund: <i>Arkitekturkritik og tradition</i>	No 2
Jerker Lundequist: <i>Kritikerns kriterier</i>	No 2
Magnus Löfvenberg: <i>Lewerentz & den långa tiden</i>	No 4
Christian Norberg-Schulz: <i>Stedsbruk</i>	No 1
David Seamon: <i>The Life of the Place.</i> <i>A Phenomenological Commentary on Bill Hillier's Theory of Space Syntax</i>	No 1
Peter Sundborg: <i>1890-talet – en brytningstid inom svensk arkitekturkritik</i>	No 2
Ron Sylva: <i>Infra-National Architectural Technology and Cultural Identity</i>	No 3
Carsten Thau: <i>Arkitekturens kriser og kritikens normer – mellem socialæstetik, billedstorm og selvforydelse. Kritikens normer i en foranderlig verden</i>	No 2
Björner Torsson: <i>Vad föreställer ett hus?</i> <i>Kring mimesistemats möjligheter i arkitekturen</i>	No 1
Elisabeth Tostrup: <i>Mellom erfaring og billedforbruk</i>	No 3
Bernhard Waldenfels: <i>Gångar genom landskapet</i>	No 1

Abstracts:

Nordisk Arkitekturforskning (Nordic Journal of Architectural Research) Vol. 7, No 4, 1994

From Technology to Aesthetics

Brigitte Desrochers, Harvard Graduate School of Design, Massachusetts, USA.

This paper takes technology as the starting point for an aesthetic reflection. The technological object has transformed the cohesion of the metropolitan environment. This, in turn, calls for people to entertain different sorts of affective transactions with their surroundings. What could these be? How might architecture support and enhance them?

Physical Spaces and Public Life

Sharon Irish, University of Illinois, Urbana-Champaign, USA.

Buildings exist in time and may be reclaimed for new purposes. In claiming architectural spaces, we expand the meanings of the original designs, possibly strengthen community bonds and broaden architects' roles.

The Museum as a Venue for Diversity and Human Encounters

Evamarie Herklint, Conservation of Buildings and Areas, School of Architecture, Chalmers University of Technology, Gothenburg. The author has approached museums, through personal visits, interviews, and the literature. The focus is on the encounters that take place at various points of intersection: between the past and the present, between museum staff and visitors, between buildings and people. In this article, two Swedish museums meet and are also compared, in some respects, with two Danish reference objects.

Space and Communication.

People working in the arts – their constructions of reality

Magnus Bergquist, Dep. of Ethnology, The University of Gothenburg.

“The public sphere” is generally taken to refer to social institutions for communication and reflection. City squares, coffee-houses, the press, theatres, and the popular movements are examples of social spheres that have been pointed out, throughout the ages, as particularly important places/fora for critical discussion and for the mediation of knowledge. The common denominator of all these aspects of the public sphere is that they require a spatial organisation conducive to human interaction. How does the public sphere look in our complex, contemporary urban society? This article is based on interviews with architects, projectors, and individuals working in the arts, at museums and theatres. It is an effort to discover what they, personally, think of their activities, how they see the correlations between space and communication, and how, in their everyday work, they endeavour to create communicative relationships, and how these relationships form building blocks in developing an identity.

The Multifaceted Rule Book of Music

Catharina Dyrssen, Architectural Design, School of Architecture, Chalmers University of Technology, Gothenburg.

Probably no art form has permeated the twentieth century to as great an extent as music. We are surrounded by music in the most diverse contexts – we listen to our stereos at home and in our cars,

at the same time as every conceivable kind of public performance of music is also flourishing today. In this cultural situation, how are the institutions of music developed? What evidence do we see of them in our cities? How are they expressed in architecture?

Lewerentz & the Long, Long Time

Magnus Löfvenberg, Dep. of Design Methodology, School of Architecture, Royal Institute of Technology, Stockholm.

Our contemporary world may be described as consisting of many events in parallel. Some appear to be periodic, others linear, and each appears to be ongoing at its own speed. This complexity is growing towards a point where it will be impossible to overview, and developments in technology are making its scope global. A reflection on

the concept of time may serve as an endeavour to make the simultaneous demands for attention in our times comprehensible.

Tore Sager: *Communicative Planning Theory*

Reviewed by Håkan Forsberg

Malena Larsvall: *The Courtyard in the City. The parts of the courtyard. Relationships and change. Examples from Lund*

Reviewed by Bertil Malmström

Robert K. Yin: *Case Study Research – Design and Methods*

Reviewed by Jerker Lundequist

Fredrik F. Wulz: *The Façade & City Space*

Reviewed by Ola Nylander